

UTEMELJENO O NEOLOGIZMIMA U HRVATSKOME JEZIKU

(Mikić Čolić, Ana. 2021. *Neologizmi u hrvatskome jeziku*. Filozofski fakultet. Osijek. 293 str.)

Nove civilizacijske i društvene promjene donose promjene i u jezicima, pa tako i u hrvatskome jeziku, posebice u njegovoj leksičkoj sastavnici, koja je i inače najotvorenija i omogućuje prihvatanje novih riječi. O promjenama koje su se zbile u hrvatskome jeziku u razdoblju od 1990-ih pa do dvadesetih godina ovoga tisućljeća riječ je u knjizi dr. sc. Ane Mikić Čolić naslovljenoj *Neologizmi u hrvatskome jeziku* koju je objavio Filozofski fakultet u Osijeku 2021., uz financijsku potporu Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta.

Tvorbom riječi sustavno se bavilo malo istraživača, a sustavnih istraživanja tvorbe u recentnom hrvatskom korpusu novijega vremena nije bilo. Stoga je ova knjiga zahvatom u recentni tvorbeni sustav svih vrsta riječi obuhvaćenih korpusom te istraživanjem i klasifikacijom neologizama iznimno vrijedno djelo. U njemu se ne zanemaruju dosadašnji rezultati istraživanja tvorbe riječi zasnovani pretežno na strukturalizmu, ali se upotpunjuju novim spoznajama na temelju primjene suvremenih jezikoslovnih teorija.

Knjiga ima 293 stranice, 9 poglavlja s potpoglavljima. Poglavlja su naslovljena ovako: 1. *Uvod*, 2. *Neologizmi*, 3. *Neologizacijski procesi*, 4. *Metodologija prikupljanja korpusa*, 5. *Formalna neologizacija: izvođenje*, 6. *Formalna neologizacija: slaganje*, 7. *Semantička neologizacija*, 8. *Posuđenice*, 9. *Zaključak*. Slijedi *Dodatak* o pandemijskim neologizmima te *Literatura*, *Izvori*, *Bibliografske napomene*, *Imensko kazalo* i *Bilješka o autorici*. Tekst je jasno i pregledno pisan te stilski i bibliografski uzoran. Sadržava uz to 40 grafičkih prikaza, 13 tablica, 1 dijagram, 1 grafikon, 118 bilježaka i 60 pojmova u predmetnom kazalu te preko 250 relevantnih bibliografskih jedinica.

Da bi se to istraživanje moglo uspješno provesti, valjalo je u recentnoj relevantnoj domaćoj i stranoj literaturi koja se bavi problemom neologizacije istražiti upotrijebljeno nazivlje – različite definicije neologizma – da bi se došlo do operativne definicije neologizma: neologizmom se smatra svaka nova riječ koja do određenog vremena nije postojala u jeziku. U tu svrhu konzultiralo se 15-ak rječnika suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, dnevne novine, suvremena književna djela te znanstveni radovi navedeni u popisu literature. Vezano s time analiziran je i status tvorbe riječi među jezičnim disciplinama te vrste pristupa tvorbi riječi: strukturalistički, generativni, transformacijski, onomaziološki, kognitivni...

Valjalo je pokazati i kako se naša jezična zajednica odnosila i odnosi prema neologizmima, a to znači dotaknuti se i jezičnoga purizma i odnosa hrvatske jezične norme prema purizmu kao jednoj od brana koja se otvara ili zatvara prema unosu novih riječi u rječnik hrvatskoga jezika. Purizam je jedna od stalnica hrvatske jezične povijesti. U radu su pregledno izložena bitna obilježja hrvatskoga jezičnoga purizma, obilježja koja se razlikuju ovisno o vremenu i društvenoj stvarnosti. Odnos prema novotvorbama prikazan je i potkrijepljen analizom jezičnoga savjetništva od početaka 20. stoljeća do naših dana. Tom su analizom obuhvaćeni poznati i relevantni autori i njihova djela koja imaju savjetodavni karakter (Maretićev *Antibarbarus* i *Jezični savjetnik*, Andrićev *Branič jezika hrvatskoga*, Rožićevi *Barbarizmi*, Kristić-Guberinine *Razlike između srpskoga i hrvatskoga jezika*) te jezični savjetnici kojima su autori Lj. Jonke, S. Težak i dr. sve do suvremenih jezičnih savjeta koji su devedesetih bili obilježeni i priljevom oživljenica iz pasivnog leksika.

Središnji dio rada čini istraživanje neologizama provedeno na korpusu riječi prikupljenom iz različitih već spomenutih izvora. Pri analizi neologizama u obzir su uzeti različiti pristupi: povijesni, stilistički, strukturalistički, leksikografski, denotativni, onomaziološki, kognitivni... pri čemu su pokazane prednosti i nedostaci svakoga od njih. Autorica je neologizme podijelila s obzirom na prirodu inovacije, razloge nastanka, podrijetlo. Proces neologizacije promatraju se u poglavljima tvorbe riječi formalnim sredstvima, semantičkom neologijom i posuđivanjem. U poglavlju formalna neologizacija obrađuju se detaljno gramatički procesi nastanka neologizama: afiksacijom, slaganjem osnova i vezanih leksičkih morfema.

Valja istaknuti da je autorica uz formalne „domaće” neologizme, koji su rezultat tvorbene kreativnosti izvornih govornika, posebnu pozornost posvetila tzv. semantičkim neologizmima, u kojima jezični izraz riječi ostaje nepromijenjen (*miš*, *virus*, *prozor*), a obogaćuje se njezin sadržaj, čemu se u istraživanju neologizama u nas posvećivalo manje pozornosti jer se smatralo da su semantički neologizmi sredstvo „drugoga reda” u proširenju leksika. Na nastanak neologizama utječu, uz potrebe koje nameće društveni razvoj i tehnološki napredak, još i stilski i pragmatični čimbenici.

U istraživanom korpusu dominiraju formalni neologizmi, a među njima formalne sufiksarne tvorenice koje se raščlanjuju i po sufiksima i po vrstama riječi. Razvidno je iz istraživanja da neke sufiksarne tvorbe pokazuju odmak od tradicionalne tvorbe u hrvatskom jeziku jer se, primjerice, sufiksima za živo označuje nešto neživo i k tome tvoreno od imeničke osnove, npr. *mobač* (str. 122), *helkač* (str. 171), a ne kao što je uobičajeno od glagolskih osnova (*trkač*), što je nova spoznaja o novotvorenica u hrvatskom.

Proučavaju se ograničenja npr. prodoru „nehrvatskih” tvorbenih načina u novom stoljeću (str. 176), kao *predobar*, *pregenijalan*, utjecaj kalkova na nastanak novih tvorbenih tipova koji nisu tipični za naslijeđeni hrvatski leksik, ali i konkurentna tvorbena sredstva u samom hrvatskom, primjerice sufiksi *-telj* i *-lac* (str. 165–166); *-avati* i *-ivati*... (str. 255).

Za tzv. stoljenice tipa *maspok* mislilo se da su iz engleskoga, no istraživanje pokazuje da su od druge polovice 20. stoljeća nastale u hrvatskom pod utjecajem ruskih tvorbi tipa *kolhoz*.

Kad je riječ o jezičnom posuđivanju, čitava hrvatska jezična povijest obilježena je intenzivnim posuđivanjem. Mijenjaju se samo jezici izvori u skladu s društvenim promjenama. U ovom korpusu zastupljeno je 370 posuđenica, od čega je 256 tuđih riječi i 114 tuđica. Od toga 40 posto jezičnih posuđenica potječe iz engleskoga jezika. Njihovo uključivanje u sustav hrvatskoga jezika otežavaju tipološke razlike dvaju jezika, primjerice glagolski vid kojega engleski nema, pa se u hrvatskom primjećuje znatno povećanje broja dvovidnih glagola. Zamjetne su i promjene u valentnosti glagola: aktualizira se manji broj dopuna koje se svode uglavnom na akuzativne dopune.

Posuđenice su u istraženom korpusu na drugome mjestu po zastupljenosti. Zanimljivo je da se analizom čitavoga korpusa nije moglo naći ni jednu posuđenicu ženskoga ili srednjega roda – sve su muškoga roda: *bitmap*, *bekgraund*, *bajpas*, *desktop*, *insajder*, *displej* itd. (str. 244–245). Na temelju korpusa analizira se i znatan broj tzv. tuđih riječi (koje i pismom i izgovorom zadržavaju izvorni oblik) i tuđica (koje su se djelomično prilagodile hrvatskom jezičnom sustavu).

Uočava se promjena značenjske strukture sufikasa, polisemni sufixi su plodniji, te promjena čestotnosti sufikasa. „Žargon se nameće kao tvorbeno najživlji i najkreativniji jezični registar iz kojega se riječi, ali i tvorbene ‘navike’ prelijevaju u razgovorni stil standardnoga jezika”, navodi autorica na str. 122. Korpus od 160 žargonskih riječi analiziran je s tvorbenoga stajališta.

Konstatira se da je prefiksalmom tvorbom nastalo malo riječi te su stoga prefiksi slabije plodni od sufikasa, kao i da su riječi s vezanom leksičkom osnovom najplodnija vrsta složenica.

Premda su neki neologizmi prigodnice i kratka vijeka, neki se ipak učvršćuju u sustavu i prodiru npr. u administrativni i poslovni leksik: *bankomat*, *e-pošta*, *peglati* (karticu) i sl. Zbog naravi neologizama nije moguće načiniti završen popis neologizama nekoga jezika.

Zaključno treba reći da je ovo vrijedno djelo namijenjeno svima koje zanima hrvatski jezik, kao i onima koji ili uče ili poučavaju hrvatski jezik. U djelu se prvi put u nas donose rezultati sustavna znanstvenog istraživanja svih prikupljenih neologizama u hrvatskom jeziku u razdoblju od 1990. pa do ovih dana, uključujući i početak pandemije koronavirusa. U tom su se vremenu zbile brojne

društvene i civilizacijske promjene, od kojih su neke u obliku neologizama našle svoj odraz u leksiku hrvatskoga jezika.

U istraživanju je primijenjen suvremen pristup i prikladna metodologija. Očita je autoričina suverenost u analizi građe, uvjerljivost i jasno izlaganje raznovrsnih gledišta na neologizme.

Kao vrijedne novosti ističu se i uočene promjene u plodnosti nekih tvorbenih sredstava, kao i ograničenja u preuzimanju neologizama, posebice iz engleskoga.

Marija Znika